

ГЕОГРАФИЯТА – ДРЕВНА И СЪВРЕМЕННА НАУКА

Възникване и развитие на географията. През III в. преди новата ера древногръцкият учен Ератостен започнал да изучава Земята и нарекъл своето занимание география. В това понятие той съединил името на богинята на Земята Гея с гръцката дума „графо“ – „пиша“, или в превод география означава земеописание. Тя е древна наука, защото възниква преди повече от 2500 години. Развива се бързо през XV – XVII в., след Великите географски открития, когато *Христофор Колумб* открива Америка (1492 г.), *Вашку да Гама* намира морски път до Индия (1498 г.), а *Фернандо Магелан* (1519 – 1522 г.) прави първото околосветско пътешествие, с което доказва кълбовидната форма на Земята (виж с. 19).

Значение на географията. Съвременната *география* изучава природата, населението, селищата и стопанството в света, на отделните континенти или държави. Тя има важно значение при използване на природните богатства и опазване на природата, при планирането на селища, пътища и др. Чрез географията хората опознават живота на други страни и народи.

ОЩЕ ЗА ГЕОГРАФСКАТА КАРТА

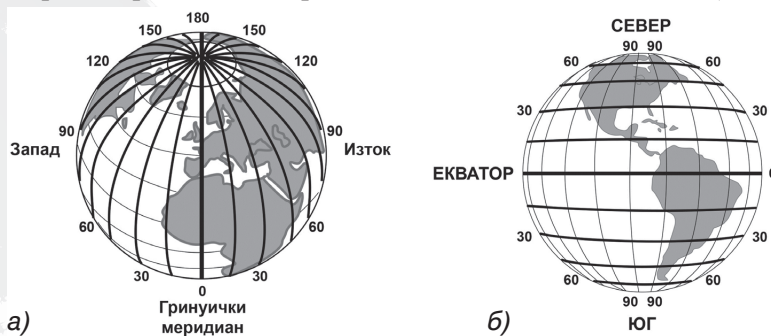
Понятие. Географската карта е мащабно умалено, обобщено изображение на земната повърхност върху плоскост.

Елементите на географската карта са мащаб, градусна мрежа, условни знаци, заглавие и легенда. *Мащабът* е число, което показва колко пъти са умалени действителните разстояния и площи. Записва се с буквата М. Например, ако умалението е 100 000 пъти се записва М 1:100 000 и се чете „мащаб едно към сто хиляди“.

На географските карти е начертана мрежа от паралели и меридиани (фиг. 1). Най-дългият паралел се нарича *Екватор*. Той дели Земята на Северно и Южно полукълбо. Един от меридианите е избран за нулев и се нарича *Гринуички меридиан*. Той дели Земята на Източно и Западно полукълбо.

Условните знаци са графични символи (напр. кръгче за селище, котва за пристанище и др.) (фиг. 2). *Легендата* на географската карта обяснява значението на условните знаци.

Видове географски карти. Географските карти се различават по съдържанието си. *Общогеографските карти* изобразяват еднакво подробно както природни обекти (планини, реки), така и други обекти (градове, пътища, държавни граници) (виж с. 24). На тематичните карти подробно се изобразяват само един или два обекта (виж с. 21).

Фиг. 1. Паралели (а) и меридиани (б)

ОЩЕ ЗА... ГЕОГРАФИЯТА

Географията отговаря на въпросите, „къде“, „какво“ и „защо“. Поделя се на география на природата, география на населението и селищата и география на стопанството.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

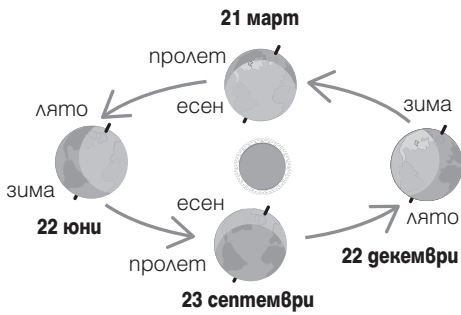
- 1 Какво изучава географията? Какво е значението ѝ?
- 2 Опишете пътешествията на великите мореплаватели по картата на с. 19.

	Държавна граница
	Столица
	Град
	Езеро
	Плавателен канал
	Природен газ
	Въглища

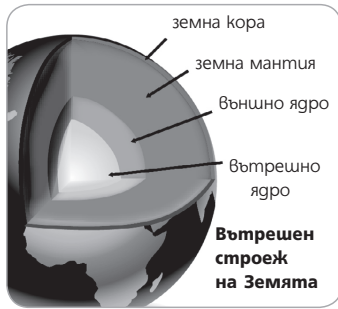
Фиг. 2. Условни знаци

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Какво са географска карта и мащаб?
- 2 При кой от мащабите умалението е най-голямо?
а) 1:1000 б) 1:500 000 в) 1:20 000
- 3 Запишете значението на следните условни знаци: , ,

Фиг. 1. Обикаляне на Земята около Слънцето

Фиг. 2. Вътрешен строеж на Земята

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Опишете движенията на Земята.
- 2 Опишете строежа на Земята.

ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ – ФОРМА, РАЗМЕРИ, ДВИЖЕНИЯ И СТРОЕЖ

Форма и размери на Земята. Планетата Земя е третата по отдалеченост от Слънцето и е разположена между други две планети – Венера и Марс. Има неправилна кълбовидна форма (леко сплеснатата при полюсите и издута при Екватора). Площта ѝ е 510 млн. кв. км, от които 361 млн. кв. км (71%) са заети от вода и 149 млн. кв. км (29%) – от суша.

Движения на Земята. Земята се движи около оста си и около Слънцето. Планетата ни се върти около своята ос от запад на изток и прави едно пълно завъртане за 24 часа. Последица от това движение е смяната на деня с нощта.

Земята прави една пълна обиколка около Слънцето за една година (365 дни и 6 часа). Последиците от това движение са смяната на сезоните и неравномерното нагряване на земната повърхност (фиг. 1). На 21 март е началото на пролетта и *пролетното равноденствие*, а на 23 септември започва есента и е денят на *есенното равноденствие*. На тези дати денят и нощта са равни. На 22 юни в деня на *лятното слънцестоене* започва лятото. На тази дата в Северното полукълбо е най-дългият ден. На 22 декември в деня на *зимното слънцестоене* започва зимата. На тази дата в Северното полукълбо е най-късият ден и най-дългата нощ.

Вътрешен строеж. Вътрешността на Земята се състои от три основни части: земна кора, земна мантия и ядро (фиг. 2). Земната кора е най-външната твърда обвивка. Тя е по-тънка под океаните (10 км), а най-дебела под планините (до 80 км). Под земната кора до 2900 км дълбочина е разположена мантията. В част от нея веществата са във вид на гъста огнетечна маса – магма. Ядрото обхваща централните части на Земята до 6371 км дълбочина, там температурата достига 6000°C.

СУШАТА И ВОДАТА НА ЗЕМЯТА – КОНТИНЕНТИ И ОКЕАНИ

Разпределение на сушата и водата на Земята. Сушата на Земята е разделена на различни по големина територии. Най-големите части от сушата, обградени изцяло или почти изцяло с вода, се наричат *континенти*. Линията, която разграничава водата от сушата, се нарича *брегова линия*, а ивицата суша, която е под непрекъснатото въздействие на водата – *бряг*. Бреговете са ниски и високи. Върху ниските брегове океанските води отлагат пясък и се образуват плажове. Високите брегове са стръмни и се рушат от морските води. Бреговата линия е силно разчленена, когато има много заливи и острови. *Заливите* са части от моретата и океаните, които се вдават в сушата. *Островите* са малка част от сушата, оградена от вода.

■ ФОРМИРАНЕ НА СЪВРЕМЕННИТЕ КОНТИНЕНТИ И ОКЕАНИ

Преди повече от 200 милиони години сушата на Земята е била един огромен континент – Пангея, ограден от огромния океан Пан-

Фиг. 3. Лавразия и Гондвана

таласа. Пангея се разделя на две големи части: Лавразия – на север от Екватора, и Гондвана – на юг от Екватора (фиг. 3). Около 30 милиона години по-късно Гондвана се разпада на Южна Америка, Африка, Австралия и Антарктида, а Лавразия – на Северна Америка, Европа и Азия. Така се образуват съвременните седем континента (виж с. 19). Панталаса се поделва на съвременните океани Тихи, Атлантически, Индийски и Северен ледовит (виж с. 19).

РЕЛЕФ И ПОЛЕЗНИ ИЗКОПАЕМИ

Релефът е съвкупността от неравностите на земната повърхност. Той обхваща всички форми на релефа на Земята – планини, равнини, долини и др., които се различават по външен вид, височина и размери. (фиг. 1).

Видове скали. *Скалите* са природни вещества, които изграждат релефа. Според начина на образуване те са магмени, седиментни и метаморфни скали.

Магмените скали (напр. гранитът) се образуват при застиване на магмата. Седиментните скали (напр. варовикът) се образуват при утаяване и уплътняване на скални частици и останки от растителни и животински организми. Метаморфните скали (напр. мраморът) са видоизменени магмени или седиментни скали.

Скалите и веществата в природата, които хората използват се наричат *полезни изкопаеми*.

Изкопаемите горива са нефтът, въглищата и природният газ. Използват се за производство на енергия. От нефта се произвеждат бензини, пластмаси и др. *Рудните полезни изкопаеми* са онези, които съдържат метали – например железни, медни руди, злато и др. От тях се извличат различни метали, които се използват в машиностроенето, строителството, бижутерията и др. *Нерудните полезни изкопаеми* са много на брой и с различно значение. Например гипсът се използва в медицината и строителството, а от каолина се произвежда порцелан.

Образуване на релефа. Релефът постоянно се изменя под едновременно действие на вътрешните и външните земни сили. *Вътрешните земни сили*, предизвикват издигания и потъвания на части от земната кора, земетресения и вулканизъм, и образуват едрите форми на релефа. При издигане на земната кора се образуват планини, а при нейното разкъсване и потъването ѝ на места – котловини. Проявяват се земетресения (виж „Още за ...“). *Външните земни сили* са слънчевата енергия, дейността на вятъра, дейността на водата и ледниците. Те изменят едрите форми на релефа и създават в тях по-малки форми – пещери, плажове, скални гъби и др. (фиг. 2).

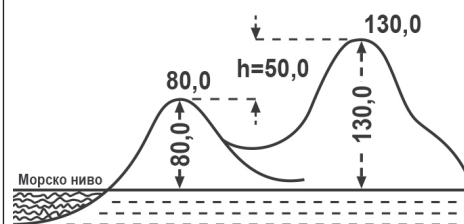
Форми на релефа. Според външния си вид формите на релефа се поделват на равнинни, изпъкнали и вдлъбнати. Към *равнинните форми на релефа* се отнасят равнините и низините. *Равнината* е обширно пространство с равна или нахълмена повърхност до 500 м височина. *Низината* е по-ниска и по-plosка от равнината.

Изпъкнали форми на релефа са хълмовете, планините и платата. *Хълмът* е малка изпъкнала форма с надморска височина до 500 м. *Планината* има добре оформени било, върхове, склонове и подножие, а *платото* има заравнено било и стръмни склонове.

Вдлъбнати форми на релефа са котловините, долините и депресиите. *Котловината* е поле, обградено с планини. *Долината*

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Как са се образували континентите?
- 2 Посочете на картата континентите, океаните, залив и остров.

Фиг. 1. Надморска височина. Надморска височина е вертикалното разстояние между дадена точка на земната повърхност и морското ниво, което е прието за 0 м. Относителна височина е разликата между надморските височини на две форми на релефа.

ОЩЕ ЗА...

Правила за поведение при земетресение

Не напускайте сградата по време на труса.

Не използвайте стълби и асансьори.

Застанете под рамката на вратата и далече от падащи предмети.

Изключете отоплителните уреди и осветлението.

Фиг. 2. Скална гъба

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Опишете образуването на релефа и формите на релефа според надморската им височина.
- 2 Представете чрез схема видовете скали и полезните изкопаеми.

е тясна и продълговата форма, наклонена в една посока. Обикновено през нея тече река. *Депресията* е разположена под морското равнище и на географската карта пред цифрата на височината ѝ се поставя знак минус.

Най-благоприятни условия за живот има в равнините, низините, котловините и долините. Планините са привлекателни за туристите.

КЛИМАТ – ФАКТОРИ И ЕЛЕМЕНТИ. КЛИМАТИЧНИ ПОЯСИ И ОБЛАСТИ

■ ВРЕМЕ И КЛИМАТ

Климатът е режимът на времето за дълъг период от време. За разлика от климата, *времето* е състоянието на атмосферата за един или няколко дни на дадено място. Времето е променливо – преди обед може да е слънчево, а следобед – облачно и дъждовно.

■ КЛИМАТ — ФАКТОРИ И ЕЛЕМЕНТИ

Фактори за неговото формиране са слънчевото греене, въздушните маси (топли и студени, сухи и влажни), релефът, близостта или отдалечеността от океаните. Топлите океански течения са причина за по-топлия и влажен климат покрай бреговете, а студените океански течения – за по-студения и по-сух климат. *Елементи на климата* са температурата на въздуха, валежите и вятърът. Температура на въздуха се измерва в градуси (°C) и може да е положителна (над 0°C) и отрицателна (под 0°C). Валежите се измерват в милиметри (mm) и количеството им за една година се нарича годишна валежна сума. Вятър е хоризонталното движение на въздуха. Описва се със скорост и посока (напр. източен, ако духа от изток).

■ КЛИМАТИЧНИ ПОЯСИ И ПЛАНИНСКА КЛИМАТИЧНА ОБЛАСТ

Климатичният пояс е голяма територия със сходен климат (виж с. 21). На Земята се различават четири основни климатични пояса.

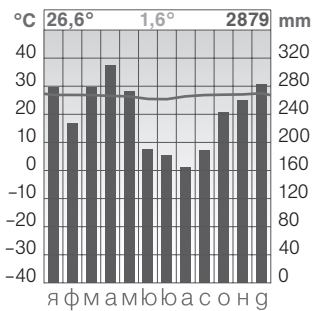
Екваториалният климатичен пояс се простира от двете страни на Екватора. Отличава се с един сезон – лято, с високи температури през цялата година и обилни валежи всеки ден.

Тропичните климатични пояси обхващат териториите около тропичните окръжности. През цялата година времето е ясно, сухо и горещо, а валежите оскъдни и падат много рядко.

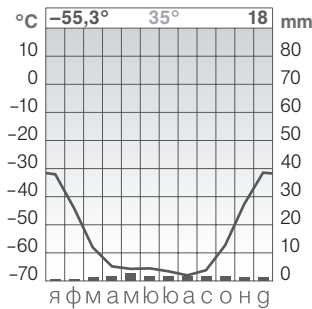
Поясите с умерен климат заемат обширни територии в Северното полукълбо и малки части в Южното полукълбо. Климатът се характеризира с четири сезона. Във вътрешността на континентите зимата е студена, а лятото – горещо, а в близост до океаните – зимата е мека, а лятото е прохладно.

Полярните климатични пояси обхващат островите в Северния ледовит океан и Антарктида. В тях има един сезон – зима. През цялата година температурите на въздуха са отрицателни, валежите са малко и от сняг. Ветровете са силни и ледени.

Планинската климатична област обхваща високопланинските части. Температурата на въздуха е ниска и падат много валежи, които са предимно от сняг. Често духат силни ветрове. Зимата е продължителна и студена, а лятото – кратко и хладно.

а)

б)

Фиг. 1. Климатограми на: а) екваториален климат; б) полярен климат

ОЩЕ ЗА ...

Времето е важно за хората и стопанската им дейност и затова ежедневно се изготвят прогнози с помощта на синоптични карти.

■ КЛИМАТОГРАМА

Промените в температурата на въздуха и на валежите през годината се представят чрез климатограма – съчетание от линия, която показва изменението на температурата, и стълбчета, които показват изменението на валежите (фиг. 1)

СВЕТОВЕН ОКЕАН. ВОДИ НА СУШАТА

■ СВЕТОВЕН ОКЕАН

Температура и соленост на океанската вода. Температура на океанската вода е най-голяма в повърхностния воден слой и намалява в дълбочина. Най-висока е температурата в тропичните пояси, където температурата на въздуха е висока и падат малко валежи. Най-студена е океанската вода близо до полюсите.

Солеността на океанската вода е количеството на разтворените в нея вещества. Измерва в грамове вещества на 1 литър вода и се записва с промили – ‰. Средната соленост на Световния океан е 35‰.

Движения на океанската вода са океанските вълни и океанските течения. *Океанските вълни* са кръговите движения на водните частици. Образуват се от действието на вятъра. Причина за възникването им са и подводните земетресения и вулкани. Тогавата придобиват огромни размери и се наричат цунами (фиг. 1). Цунами предизвиква огромни разрушения в крайбрежните територии.

Океанските течения са големи водни потоци, които се отличават от околната вода по своята температура. Те се образуват под действието на постоянните ветрове. Топлите океански течения се движат от Екватора към полюсите, а студените в обратна посока.

Водите на Световния океан се използват за риболов, за добив на сол, за транспорт, спорт и туризъм. Океанът е богатство за цялото човечество, което трябва да се опазва.

■ ВОДИ НА СУШАТА

Водите на сушата се разделят на подземни и повърхностни.

Подземните води са водите в земната кора, които се образуват в празнините на скалите от проникването на валежите и кондензацията на водните пари. Мястото, където подземните води излизат на земната повърхност, се нарича извор.

Повърхностни води са реките, езерата, блатата и ледниците. *Реката* е постоянен воден поток на земната повърхност. Мястото, от което тя извира, се нарича начало, а мястото, където се влива – *устие*. По своето течение от извора към устието реката приема притоци, с които образува *речна система*. Територията, от която в речната система постъпват валежите, се нарича *водосборен басейн*. Количеството вода в реката през годината се променя под влияние на валежите и се нарича речен режим. Представя се чрез хидрограма – диаграма, в която най-високите стълбчета показват пълноводието на реката, а най-ниските – маловодието (фиг. 2).

Езеро е вдлъбната форма на земната повърхност, запълнена с вода. Повечето от езерата съдържат пресни (сладки) води, но има и такива със солени води. Освен естествените езера има и изкуствени – създадени от човека, които се наричат язовири.

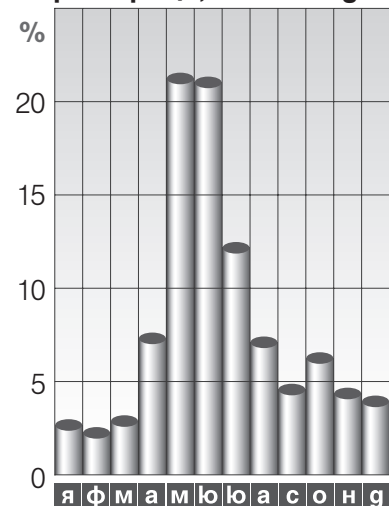
ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Каква е разликата между време и климат?
- 2 Опишете елементите на климата.
- 3 Опишете избран от вас климатичен пояс.
- 4 С помощта на климатограмите от фиг. 1 сравнете екваториалния и полярния климат.

Фиг. 1. Цунами

Хидрограма на р. Марица, ст. Пловдив

Фиг. 2

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Опишете свойствата и движенията на океанските води.
- 2 Как се образуват подземните води?
- 3 С помощта на хидрограмата (фиг. 2) определете кога река Марица е пълноводна и кога е маловодна.

Ледникът е плътна, бавно движеща се огромна ледена маса. Най-много ледници има в полярните области и във високите планини, където падат повече снегове, отколкото се стопяват.

Правила за поведение при наводнение

Когато сте в дома си: За положението си съобщете на тел. 112. Ако не можете да напуснете сградата, качете се на най-горните етажи или на покрива.

Когато сте навън: Ако се намирате близо до корито на пълноводна река или в дере, незабавно се отдалечете и се изкачете на най-близкото високо място. Не заставайте под или на мостове, подлези, надлези и други обекти, от които високата вода може да ви отнесе.

ПОЧВИ, РАСТИТЕЛНОСТ И ЖИВОТИНСКИ СВЯТ. ПРИРОДНИ ЗОНИ НА ЗЕМЯТА

■ **ПОЧВИ, РАСТИТЕЛНОСТ И ЖИВОТИНСКИ СВЯТ**

Почви. Почвата е повърхностният рохкав слой на земната кора, притежаващ свойството плодородие. Изградена е от няколко слоя с различна дебелина (фиг. 1). Почвите се образуват от разрушаването на скалите, разлагането на растителни и животински остатъци, които се преработват от микроорганизмите в хумус. Почвите се различават по цвят и плодородие. В посока от Екватора към полюсите най-разпространени са следните видове почви: *латеритните* (червеникави на цвят и плодородни), *пустинните* (със светъл цвят и неплодородни), *черноземните* (с кафяво-черен цвят, много плодородни) и *кафявите горски* (кафеникави на цвят, със сравнително малко хранителни вещества). Високопланинските места са заети от *планинско-ливадни почви*.

От почвите зависи развитието на земеделието и изхранването на населението. Те трябва да се опазват, защото 1 см почвен слой се образува за около 100 години.

Растителност. Растителността на Земята е представена от над 500 000 вида растения. В районите с екваториален и влажен тропичен климат има вечнозелени и гъсти гори, а в умерените климатични пояси – широколистни и иглолистни гори.

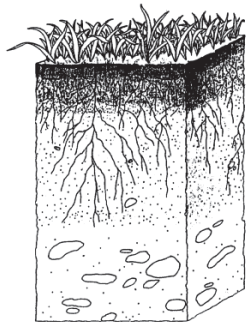
Животински свят. Животинският свят на сушата е най-разнообразен в горите и в обширните тревни пространства. Някои животински представители се срещат само на определени места – кенгуру в Австралия, пингвини в Антарктида и др.

■ **ПРИРОДНИ ЗОНИ НА ЗЕМЯТА**

Природните зони са обширни територии със сходен климат, води, почви, растителност и животински свят. Те се сменят постепенно от Екватора към полюсите (виж с. 22) и от подножията към върховете на планините (фиг. 2).

Зоната на екваториалните гори е разположена около Екватора. В нея през цялата година е горещо и дъждовно, а реките – пълноводни. Латеритните почви са заети от вечнозелени, многоетажни и гъсти гори. Животинският свят е разнообразен – маймуни, слонове, леопарди, папагали и др.

Зоната на тропичните пустини заема територии в най-горещите, сухи и безводни места на Земята. Почвите са пясъкливи и каменисти. Кактусите и другите растения имат приспособления за улавя-

Фиг. 1. Почвени слоеве
Горният слой на почвата е тъмен на цвят и богат на хумус. Долният слой е съставен от разрушени скали.

Фиг. 2. Височинни пояси

не и задържане на влагата – дълбоки корени, бодли, кожести листа. Обитатели на тази зона са камилите, влечугите, скорпионите.

Зоната на горите в умерения пояс е разположена в местата с умерен климат. Върху черноземните почви са разпространени широколистни гори, които постепенно преминават в смесени и иглолистни. Типични обитатели на горите в умерения пояс са сърните, лисиците, елените, кафявите мечки.

Зоната на полярните пустини заема най-северните и най-южните части на Земята. Климатът е изключително мразовит и поради това през цялата година земята е скована от лед. Зоната се обитава от бели мечки, тюлени, пингвини. Всички те имат дебел слой подкожна мазнина, който ги предпазва от измръзване.

НАСЕЛЕНИЕ НА ЗЕМЯТА. СЕЛИЩА

Брой и гъстота на населението. Броят на населението на Земята е над 7 млрд. души (фиг. 1). Най-многолюден е континентът Азия, а най-малко хора живеят в Австралия. Средната гъстота на населението показва колко хора живеят на 1 кв. км. Сега гъстотата на населението в света е около 50 д./кв. км. Най-голяма е гъстотата на населението в равнините и по крайбрежията, а най-малка – в пустините, високопланинските земи, полярните области.

Миграции на населението са заселванията и изселванията на хората с промяна на тяхното постоянно местоживееене. Съвременните миграции са насочени към големите градове, към Западна Европа и Северна Америка.

Човешки раси и религии. Човешка раса е голяма група от хора с общ произход и със сходни външни белези. Формирани са три основни групи раси – негроидна (населяваща горещите области на Африка и Австралия), монголоидна (предимно в Азия) и европеидна (в Европа и Северна Америка).

Религията е съвкупност от вярвания и представи за света, обреди, правила на поведение, които обединяват хората в общности. Хората, които изповядват християнството, населяват Европа, Северна и Южна Америка и Австралия. Последователи на исляма живеят предимно в Азия и Африка. Най-много будисти има в Централна и Югоизточна Азия.

Хората са много различни, но едновременно с това си приличат. Обединяват ги общочовешките ценности – свобода, справедливост и равни права, идеята за доброто в света. За всеки човек са важни още вярата, надеждата и любовта.

■ СЕЛИЩА

Селището е място, в което хората живеят в постоянни или временни постройки. Те се различават по заемана площ и брой жители. Поделят се на села и градове.

Селото е населено място, в което хората са заети предимно в земеделието. Външният облик на селата се определя от къщите с дворове (фиг. 2). В света има над 20 милиона села. По-голямата част от тях са в Азия и Африка.

Градът е населено място, в което хората са заети в търговията, транспорта и други неземеделски дейности. Типични за градовете са високите постройки, големите площади, банките, театрите и др., често с голямата гъстота на застрояване (фиг. 3). В света има над

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Опишете образуването и типовете почви.
- 2 Опишете изменението на растителността от подножието към върховете на планините.
- 3 Опишете четирите природни зони.

ОЩЕ ЗА...

Битът на хората в отделните части на света е много разнообразен. В тропичните пустини хората често се местят от едно място на друго, строят временни жилища от животински кожи, носят широки и светли наметала. Живеещите в полярните пояси строят къщи от лед, обличат се в кожи и се хранят предимно с риба.

Фиг. 1. Брой на населението в света по континенти

Континент	2015 г. (души)	2050 г. (души)
Азия	4 393 000 000	5 267 000 000
Африка	1 187 000 000	2 477 000 000
Северна Америка	574 000 000	710 000 000
Южна Америка	418 000 000	507 000 000
Европа	738 000 000	707 000 000
Австралия и Океания	39 000 000	57 000 000
Общо в света	7 349 000 000	9 725 000 000

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Опишете броя, гъстотата и разпределението на населението.
- 2 Защо хората мигрират?
- 3 Кои раси и религии са разпространени в Европа?
- 4 Опишете различията между селото и града.

Фиг. 2. Село в Африка

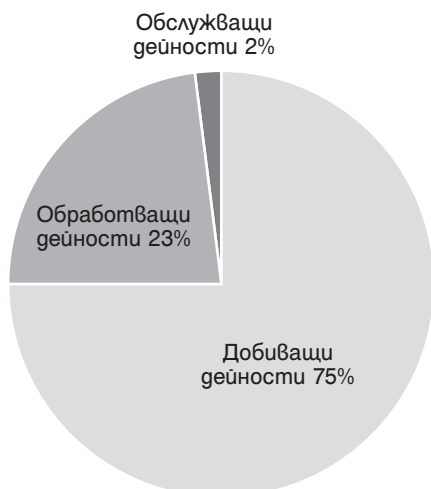

Фиг. 3. Изглед от град Панама

ОЩЕ ЗА ...

Европейският съюз е общност на държави с общ парламент. *Мотото* на ЕС е „Единство в многообразието“, а *знамето* – кръг от дванадесет златни звезди на син фон. *Европейският химн* е „Ода на радостта“. *Обща парична единица* за повечето държави е евро.

Фиг. 1. Разпределение на стопанските дейности в САЩ (в %)

300 града с население над 1 000 000 жители. Увеличава се броят на градовете гиганти с население над 10 милиона. Такива са Токио (Азия), Ню Йорк (Северна Америка), Москва (Европа) и др. Проблеми на големите градове са замърсяването на въздуха, пренаселеността, транспортният трафик и др.

ПОЛИТИЧЕСКА КАРТА НА СВЕТА

Същност. *Политическата карта* на света изобразява държавите с техните граници и столици. *Държавата* е политическа организация на обществото, която заема определена територия, има свое управление и е независима при решаване на своите вътрешни и външни проблеми. Според формата на управление държавите са републики и монархии. *Републиката* е форма на управление, при която върховният орган на управление се избира за определен срок. Републики са около 3/4 от всички държави в света (България, Франция и др.). *Монархията* е форма на управление, при която върховната власт принадлежи на монарх (крал, цар, емир). Монархии са Великобритания, Япония и др.

На съвременната политическата карта на света има над 200 държави. Най-много държави има в Африка (55), а в континента Австралия има само една държава (виж с. 23).

Групиране на държавите. Според *географското си положение* на различните континенти държавите се поделят на европейски, азиатски, африкански и т.н. Пак според географското си положение държавите са вътрешноконтинентални (без излаз на море), крайбрежни (с излаз на море) или островни. Според *големината на територията* си държавите се поделят на големи, средни и малки. Най-големите страни в света са Русия, Канада, Китай и САЩ. Според *броя на населението* има страни с голям брой, със среден брой или малък брой население. С най-голям брой население са Китай и Индия.

Международни организации. Най-голямата международна организация в света е *Организацията на обединените нации* (ООН), която се стреми да поддържа мира и сигурността в света. *Северноатлантическият пакт* (НАТО) е военнополитическа организация на европейски и северноамерикански държави. Основната ѝ цел е да гарантира отбраната и независимостта на страните в организацията. *Европейският съюз* (ЕС) е политически и икономически съюз между 28 европейски държави. България е член на ЕС от 2007 г.

■ СТОПАНСТВО

Стопанството са всички дейности, които произвеждат стоки и услуги, нужни на хората. В стопанството се изработват разнообразни стоки и се предлагат разнообразни услуги. Пазарът е мястото, където се извършва продажба и покупка на стоки и услуги. Той определя какво и колко да се произвежда. Цените на пазара се определят от търсенето и предлагането. Това е пазарно стопанство.

Фактори за развитие. Стопанството на всяка страна се развива под влиянието на различни фактори – природни (полезни изкопаеми, плодородни почви, гори и др.) и обществени (брой и квалификация на населението, нови технологии и др.).

Стопански дейности. Стопанските дейности са добиващи, обработващи и обслужващи (фиг. 1).

Добиващи дейности са земеделието, добивът на полезни изкопаеми, дърводобивът, ловът и риболовът. В земеделието се труди най-голяма част от населението в света. То включва растениевъдство и животновъдство.

В обработващите дейности се преработват суровините от добиващите дейности и се получава продукция, готова за потребление – машини, транспортни средства, хранителни продукти, дрехи и др.

Обслужващите дейности са насочени към задоволяване на потребностите на хората. Такива са транспортът, търговията, туризмът, здравеопазването, образованието и др.

АФРИКА. ГЕОГРАФСКО ПОЛОЖЕНИЕ, ГОЛЕМИНА, БРЕГОВЕ И ОПОЗНАВАНЕ

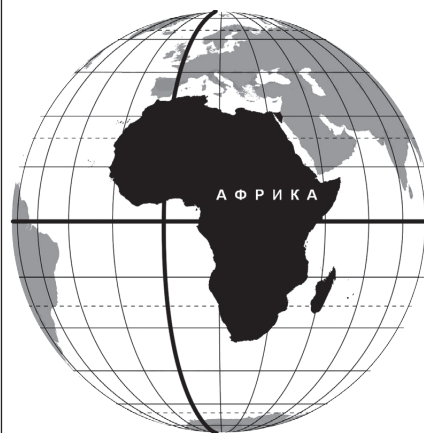
Географско положение и големина. Африка е разположена почти симетрично от двете страни на Екватора. По-голямата част от континента се намира в Източното полукълбо (фиг. 1). Тя е единственият континент, през който минават и двете тропични окръжности (виж с. 24). На север Африка граничи със Средиземно море, което я отделя от Европа. Двата континента се доближават най-много при Гибралтарския проток. На североизток Африка граничи с Червено море и е отделена от Азия чрез Суецкия канал. На изток континентът граничи с Индийския океан, а на запад – с Атлантическия океан. Африка заема 30 млн. кв. км и е вторият по големина континент след Азия.

Брегове. Бреговата линия на Африка е слабо разчленена. От заливите най-голям е Гвинейският залив, от полуостровите – Сомалия, а от островите – Мадагаскар (виж с. 24).

Опознаване на континента. Първи опознават Африка древните гърци и римляните. През XV век Вашку да Гама, търсейки морски път до Индия, заобикаля Африка, а през XIX век Дейвид Ливингстън опознава вътрешните части на континента. Той открива величествения водопад Виктория (виж с. 24).

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Дайте примери за държави с различно географско положение и с различна територия.
- 2 Кои стопански дейности са развити във вашето селище.

Фиг. 1. Географско положение на Африка

Фиг. 2. Сахара

Фиг. 3. Килиманджаро

ОЩЕ ЗА ...

Дължината на Африка между най-северната точка и най-южната крайна точка е 7623 км, а между най-западната и най-източната – 7260 км.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Опишете географското положение и бреговете на Африка.
- 2 С помощта на картата от с. 24 дайте примери за планини, пустини и котловини в Африка.

Фиг. 1. Фактори и елементи на климата и климатични пояси в Африка

АФРИКА. РЕЛЕФ И ПОЛЕЗНИ ИЗКОПАЕМИ

■ РЕЛЕФ

Формирането на релефа на Африка започва след разпадането на Гондвана преди 200 млн. години. Западната и северната част на континента са подложени на действието на външните земни сили и релефът в тях е с малка надморска височина. В източната част на Африка земните пластовете се разкъсват – образуват се дълбоки ровове и планини, изригват вулкани.

Релефът на Африка е мозайка от планини, котловини, плата и крайбрежни низини. Неговата средна надморска височина е 750 м. Най-високата точка на Африка е 5895 м, а най-ниската е 153 м под морското равнище.

Релефът се отличава с големи пустини – Сахара (най-голямата на Земята), Намиб и Калахари (виж с. 24). В тях има различни по големина пясъчни хълмове, образувани от действието на вятъра – дюни (фиг. 2). Най-висока планина в континента е Килиманджаро (фиг. 3). Тя представлява угаснал вулкан, покрит със снегове. В северозападната част на континента са разположени Атласките планини, а в югоизточната – Драконовите планини. Обширна площ заемат Заирската котловина, областта Судан и Етиопската планинска земя (виж с. 24).

■ ПОЛЕЗНИ ИЗКОПАЕМИ

В Африка се намират 30% от запасите на полезни изкопаеми в света. Големи находища на нефт и природен газ има в Сахара и край Гвинеийския залив, на железни руди в Атласките планини, на злато и диаманти — в южните части на континента. Находища на фосфорити има в Атласките планини, а на графит – на остров Мадагаскар (виж с. 24).

АФРИКА. КЛИМАТ. ВОДИ. ПРИРОДНИ ЗОНИ

■ КЛИМАТ – ФАКТОРИ И ЕЛЕМЕНТИ. КЛИМАТИЧНИ ПОЯСИ И ПЛАНИНСКА КЛИМАТИЧНА ОБЛАСТ

Фактори и елементи. Климатът на Африка се формира под влиянието на горещите въздушни маси, на студените океанските течения в Атлантическия и на топлите течения в Индийския океан (фиг. 1). Температурата на въздуха през лятото е над 20°C, а през зимата не пада под 8 °C. Годишната валежна сума е над 5000 мм в западното крайбрежие и под 50 мм в пустините. Типични ветрове за африканския континент са пасатите – постоянните ветрове, които духат от тропиците към Екватора.

Климатични пояси и планинска климатична област. Екваториалният климатичен пояс обхваща Централна Африка. На север и юг от него са субекваториалните климатични пояси, в които има два сезона – горещо и влажно лято и гореща и суха зима. Обширни площи от Африка заемат тропичните климатични пояси. Най-северните и най-южните части на Африка се включват в субтропичния климатичен пояс, който се отличава с горещо, сухо лято и мека, влажна зима. Планинската климатична област обхваща най-високите части на Килиманджаро.

■ ВОДИ НА АФРИКА

Повърхностните води в Африка се оттичат към Атлантическия и към Индийския океан и формират две отточни области. Големи територии във вътрешността на континента са безотточни области – без връзка със Световния океан.

Африка е континент с дълги и пълноводни реки, дълбоки езера и грандиозни водопади. В Африка протича най-дългата река на Земята – Нил. Тя извира от най-голямото езеро в Африка – Виктория, преминава през пустинята Сахара и се влива в Средиземно море. Други големи реки са Конго, Нигер и Замбези (фиг. 2). Най-дълбокото езеро в Африка е Танганика, а безотточното езеро Чад е известно с това, че променя размерите си.

■ ПРИРОДНИ ЗОНИ НА АФРИКА

В зоната на екваториалните гори растителността е вечнозелена, многоетажна и гъста. Обитава се от горили и шимпанзета, хипопотами, змията мамба, мухата цеце. Зоната на саваните е обширна територия с високи треви и единични дървета (фиг. 3). Типични за нея са дървото баобаб и чадъровидната акация. Саваната е царството на големи тревопасни животни (слон, антилопа, жираф, зебра) и хищници (лъв, леопард, хиена, чакал). В зоната на пустините има редки сухолюбиви треви, кактуси и др. Растителност има само в оазисите – изолирани места с вода. Обитатели на пустинята са едногърбите камили, змиите и скорпионите. В зоната на вечнозелените гори и храсти, разположена в най-северните и най-южните части на континента, се срещат атлаският кедър, корковият дъб, кипарисът, твърдолестни и бодливи храсти. Представители на животинския свят са чакалът, хиената и др.

Планинската природна област обхваща високите планини в континента.

Фиг. 2. Водопадът Виктория на р. Замбези

Фиг. 3. Изглед от саваната

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Опишете климатичните пояси в Африка.
- 2 Направете характеристика на река Нил.
- 3 Опишете саваната на Африка.

АФРИКА. НАСЕЛЕНИЕ И ПОЛИТИЧЕСКА КАРТА

■ НАСЕЛЕНИЕ

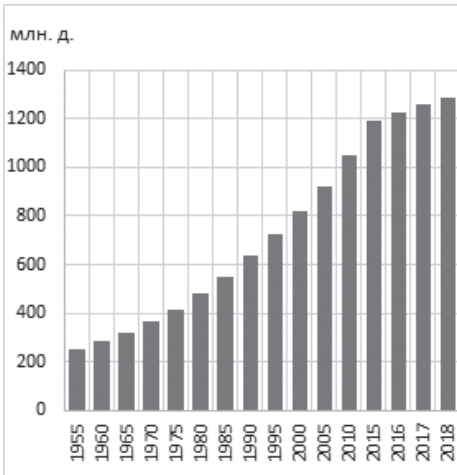
Брой и гъстота. В Африка живеят около 1,2 млрд. души. Независимо от голямата смъртност и малката продължителност на живота, броят на населението непрекъснато и бързо се увеличава поради много голямата раждаемост (фиг. 1). Средната гъстота на населението е най-голяма в долното течение на р. Нил, по крайбрежието на Гвинейския залив и Средиземно море, а най-малка – в пустините и най-високите части на планините.

Състав на населението. Над половината от населението в Африка е местно, от негроидната раса и населява земите на юг от Сахара. Най-многобройни са негрите банту, бушмените и хотентотите (фиг. 2). В екваториалните гори живеят пигмеите – най-ниските хора на Земята (140 – 150 см). Местно население са и арабите и берберите от европеидната раса. Те населяват северната част от континента (фиг. 3). Преселеното население в Африка е дошло от други континенти – главно от Европа (французи, англичани, португалци и др.) и от Азия.

Бит и култура. Най-разпространени в Африка са християнството и ислямът, а част от племената изповядват местни религии и вярвания.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Обяснете бързото нарастване на населението в Африка.
- 2 Опишете местното население в Африка.
- 3 Дайте примери за островни и континентални държави в Африка.

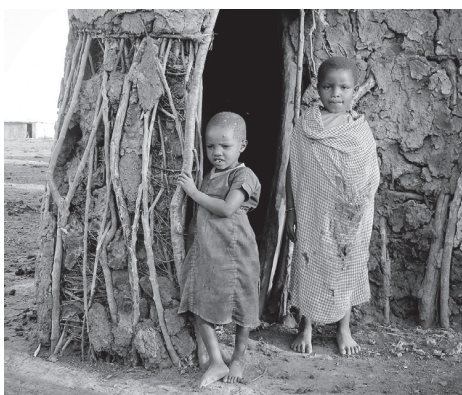
Фиг. 1. Промяна в броя на населението в Африка

Фиг. 2. Представителка на местно население

Фиг. 3. Бербер

Фиг. 4. Повечето деца живеят много бедно.

Населението на континента говори на над 800 езика. Повечето хора живеят в села и се занимават със земеделие. За тях притежанието на голям брой домашни животни (например камили) е символ на благосъстояние. Повечето жилища са изградени от глина и слама или от камък. В Африка има многомилionни градове със съвременни многоетажни сгради и с модерна архитектура – Кейптаун, Кайро, Хараре, Йоханесбург и др.

Проблеми на населението. Африка е с най-острите проблеми на населението в света. Повечето хора живеят в крайна бедност и в системно недохранване (фиг. 4). Това е причина за изселването на много африканци към Европа и Северна Америка. Типични за Африка са епидемиите и болестите, голямата детска смъртност. Голям брой селища са без електричество, течаща вода и асфалтирани пътища. Много от хората в континента са неграмотни.

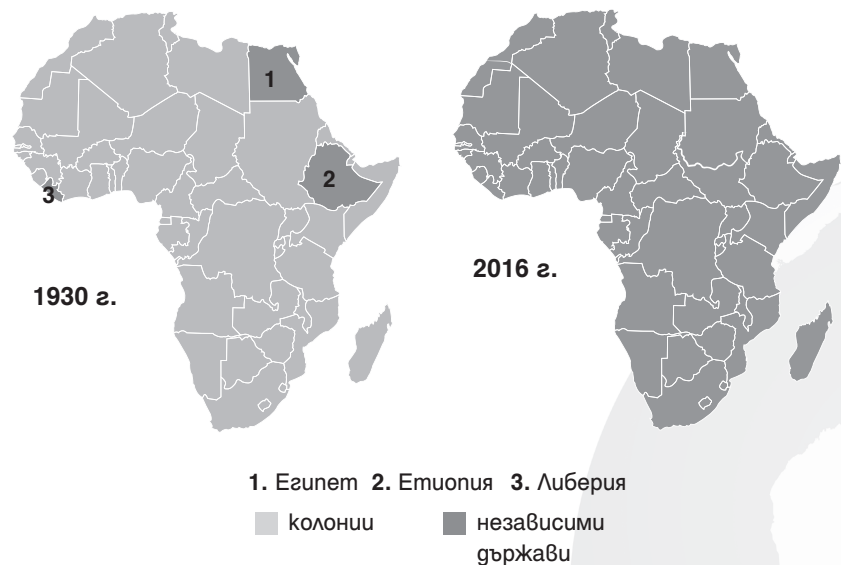
■ ПОЛИТИЧЕСКА КАРТА

Почти всички страни в Африка до 50-те години на XX век са били колонии – държави, които нямат политическа и икономическа самостоятелност (фиг. 5). След Втората световна война африканските народи започват борба за независимост и отхвърлят колониалното господство. В Африка има 55 независими държави. Те се различават по географско положение, територия, брой на населението и форма на управление.

Според географското положение островни държави са Мадагаскар, Република Сейшелски острови и др. Държави с излаз на море или океан са Египет, Мароко, Сомалия и др., а вътрешноконтинентални са Чад, Нигер и др.

Най-голямата по площ държава в Африка е Алжир – 2,4 млн. кв. км, а с най-голям брой на населението е Нигерия – над 182 млн. души. Най-малка по площ (451 кв. км) и по брой на населението (84 хил. души.) е Република Сейшелски острови.

Почти всички държави в Африка са републики.

Фиг. 5. Политическа карта на Африка

АФРИКА. СТОПАНСТВО

■ ФАКТОРИ ЗА РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСТВОТО

Стопанството на Африка се развива под влияние на богатите запаси от горива, руди, диаманти и злато, на топлия климат, което позволява получаването на няколко реколти от една култура, на дървесината. Стопанският растеж е бавен, защото повечето хора са с ниска квалификация, не се използва съвременна техника и др.

■ СТОПАНСКИ ДЕЙНОСТИ

Стопанството на Африка е най-слабо развитото в света. С най-голям дял са добивните дейности.

Добивни дейности. Добивът на природен газ е преобладаващо в северната част на континента, на диаманти в Република Южна Африка, Намибия и Ангола, на фосфорити в Атласките планини, на графит и слюда – на о. Мадагаскар (фиг. 1).

В Африка има сравнително малко обработваеми земи. Земеделието е монокултурно – отглежда се една култура на голяма площ. То е примитивно, използва се много ръчен труд. Модерно земеделие се развива в Република Южна Африка и отделни страни в северната част на континента. В Северна Африка се отглеждат маслини, портокали, лимони, мандарини и фурми, в Източна Африка – памук и зърнени култури, в тропична Африка – какао, кафе и чай (фиг. 2). В саваните се отглежда едър рогат добитък, в планините – овце, а в Северна Африка – камили.

Обработващи дейности. Африка е на последно място с света по развитие на обработващите дейности. В континента се произвеждат платове, хранителни продукти, цветни метали. Добре развити са тъкачеството, гърнчарството и други занаяти.

Обслужващи дейности. По състояние и развитие на транспорта Африка е на последно място в света. Пустините, екваториалните и тропичните гори са лишени от пътища, което затруднява връзките между отделните държави. В много страни няма железопътни линии (фиг. 3). По южното и северното крайбрежие са изградени модерни пристанища (фиг. 4).

Африка изнася руди, злато, диаманти, нефт, природен газ, ценна дървесина, кафе, какао, банани, фурми и др., а внася лекарства, машини и други стоки от развитите страни.

Туризмът се развива по крайбрежието на Средиземно море. Голям брой туристи посещават пирамидите в Египет, националните паркове (в Кения, Танзания), водопада Виктория и др. Много слабо развити са здравеопазването и образованието.

Фиг. 1. Географско разпределение на добивните дейности в Северна и Централна Африка

Фиг. 2. Бране на чай

Фиг. 3. Междуградски транспорт в Танзания

Фиг. 4. Морско пристанище в Мароко

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Потърсете информация за местата с военни конфликти в Африка.
- 2 Обяснете: а) изостаналостта на стопанството в африканския континент; б) географското разпределение на земеделието; в) разположението на големите пристанища и летища по северното и южното крайбрежие.

СТРАНИ В АФРИКА

■ ЕГИПЕТ

Географско положение. Египет обхваща североизточната част на Африка (фиг. 1). Тя е една от малкото страни в света, разположени на два континента (Синайският полуостров е част от Азия). Египет има територия около 1 млн. кв. км. На запад граничи с Либия, на юг – със Судан. На север се мие от водите на Средиземно море, а на изток – от Червено море. Двете морета са свързани чрез Суецкия канал.

Природа. Около 96% от страната са заети от пустини. Египет разполага с разнообразни полезни изкопаеми – нефт, природен газ, желязна руда, фосфорити и др. Климатът е тропичен, а по Средиземноморското крайбрежие – субтропичен. Единствената постоянна река е Нил, на която е изграден голям язовир. По нейното течение и в делтата ѝ има плодородни почви.

Население и селища. Населението на Египет е около 80 млн. души. Тя е най-многолюдната страна в Северна Африка. Около 95% от населението живее по течението и край делтата на река Нил. Египет е населена предимно от араби, които изповядват исляма. Най-големите градове в страната са столицата Кайро (8 млн. души) и Александрия.

Стопанство. Стопанството се развива в условията на горещ климат, наличие на големи водни количества само по долината на р. Нил, малко обработваема земя и големи запаси на природен газ. Най-развити стопански дейности са добивът и преработката на нефт, отглеждането на памук, производството на памучни платове и хранителни продукти. В страната има заводи за цветни метали, вагони, строителни материали. Най-големи стопански центрове са Кайро и Александрия. Силно развита обслужваща дейност е туризмът. Годишно страната се посещава от над 12 млн. туристи. Известни курорти има край бреговете на Средиземно и Червено море.

Фиг. 1. Географско положение на Египет

Фиг. 2. Изглед от град Кайро

Фиг. 3. Изглед от град Претория

■ РЕПУБЛИКА ЮЖНА АФРИКА

Географско положение. Република Южна Африка е разположена в южната част на Африка. Има широк излаз на Атлантическия и Индийския океан. Площта ѝ е 1,2 млн. кв. км.

Природа. В релефа на Република Южна Африка преобладават високите плата. Страната е с огромни запаси на въглища, злато, диаманти и руди. Климатът е тропичен, а в южните крайбрежни части – субтропичен. Най-дълга е Оранжева река, на която има изградени язовири. Източното крайбрежие е заето от савани, а южното – от субтропични гори и вечнозелени храсти.

Население и селища. В Република Южна Африка живеят около 55 млн. д. Повечето от жителите са чернокожи африканци от племената зулу. В страната има голям брой потомци на бели заселници. Преобладават християнството и местните религии. Населението е предимно градско. Най-големите градове са Йоханесбург (4 млн. души), Кейптаун и Дърбан. Столица на страната е Претория (фиг. 3). По форма на управление тя е парламентарна република.

Стопанство. Република Южна Африка е със силно развито стопанство. По добив на диаманти, злато и платина е на първо място в света. Основни земеделски култури са царевичната, пшеницата, тютюнът, лозата. От преработващите отрасли най-развити са производството на метали, на електроенергия, транспортни средства, вина и др. Развити са всички видове транспорт. Железопътният транспорт е най-важен за осъществяване на връзките вътре в страната, а извън нея – морският. Има много добри условия за туризъм.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- 1 Опишете Египет по правилото за характеризирание на страна.
- 2 Сравнете Египет и Република Южна Африка. Обяснете различията.

АНТАРКТИДА

■ ГЕОГРАФСКО ПОЛОЖЕНИЕ, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА

Антарктида е разположена около Южния полюс (фиг. 1), в областта, ограничена от Южната полярна окръжност. Заема площ от около 14 млн. кв. км и се нарежда на пето място по големина. Заобиколена е от водите на три океана – Тихи, Атлантически, Индийски и е отдалечена от останалите континенти. Протокът Дрейк я отделя от най-близко разположения континент – Южна Америка (виж с. 20).

Бреговата линия е слабо разчленена. Един от по-големите полуострови е Антарктическият.

Антарктида е най-късно откритият континент. Първи до нейните брегове стигат руските мореплаватели Фадей Белингсхаузен и Михаил Лазарев през 1820 г. Епична е битката кой пръв да покори Южния полюс. Тя се води между норвежеца Руал Амундсен и британеца Робърт Скот. Съревнованието печели Амундсен, който пръв стига до полюса на 14 декември 1911 г.

■ ПРИРОДА

Релеф и полезни изкопаеми. Антарктида е част от някогашния континент Гондвана. Днес представлява високо ледниково плато, над което се издигат Трансантарктическите планини и планинската верига Елсуърт с най-високия връх – масива Винсън (4892 м). Именно ледът превръща Антарктида в най-високия от седемте континента. Средната надморска височина заедно с ледената шапка е 2040 м. В Антарктида си дават среща огънят и ледът. Свидетелство за това е действащият вулкан Еребус. Открити големи находища на въглища, железни руди др.

Климат. Антарктида е с най-студения климат на Земята. Климатът е полярен, с температури през зимата до -80°C и -90°C . Валежите са около 200 мм и предимно от сняг, а ветровете – леденостудени и бурни. През 1983 г. в източната част на континента е измерена най-ниската температура на въздуха на Земята – минус $89,2^{\circ}\text{C}$.

Води. В Антарктида водите са във вид на ледена покривка, която се състои от множество ледници (фиг. 2). Ледът се движи към оградните морета и от него се откъсват огромни ледени блокове – айсберги (фиг. 3). В крайбрежията през полярния ден се образуват временни къси реки и малки езера.

Растителност и животински свят. В освободените от лед места има лишеи и мъхове. Крайбрежието на континента се обитава от тюлени и пингвини (фиг. 4).

■ ПОЛИТИЧЕСКИ СТАТУТ

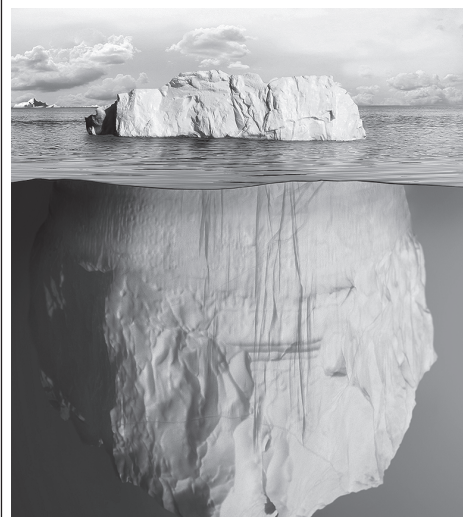
Антарктида не принадлежи на нито една държава. Нейната територия се използва за научни цели от много страни, включително от България. Отношенията между страните се уреждат с Антарктическият договор, подписан през 1959 г. Българската антарктическа база „Св. Климент Охридски“ е разположена на о. Ливингстън.

Фиг. 1. Географско положение на Антарктида

Фиг. 2. Ледниците на Антарктида

Фиг. 3. Айсберги

Фиг. 4. Пингвини в Антарктида

ТЕСТОВЕ ЗА САМОПРОВЕРКА

ГЕОГРАФИЯТА – ДРЕВНА И СЪВРЕМЕННА НАУКА

1. КАКВО ИЗУЧАВА ГЕОГРАФИЯТА?

- А) населението и селищата в света
- Б) природата, населението, селищата и стопанството в света
- В) природата на страните в света

2. КОЙ МОРЕПЛАВАТЕЛ ПРАВИ ПЪРВОТО ОКОЛОСВЕТСКО ПЪТЕШЕСТВИЕ?

- А) Фернандо Магелан
- Б) Христофор Колумб
- В) Вашку да Гама

ОШЕ ЗА ГЕОГРАФСКАТА КАРТА

3. КОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ СЕ ОТНАСЯ ЗА ГЕОГРАФСКАТА КАРТА?

- А) умалено изображение на земната повърхност върху плоскост
- Б) кълбовиден модел на Земята
- В) увеличено изображение на земната повърхност върху кълбо

4. МАЩАБЪТ НА ГЕОГРАФСКАТА КАРТА ПОКАЗВА:

- А) разстоянието до Екватора
- Б) колко пъти е намалено действителното разстояние
- В) колко пъти е увеличено действителното разстояние

5. ЕКВАТОРЪТ ДЕЛИ ЗЕМЯТА НА ДВЕ ПОЛУКЪЛБА:

- А) Северно и Източно
- Б) Северно и Южно
- В) Източно и Западно

ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ – ФОРМА, РАЗМЕРИ, ДВИЖЕНИЯ И СТРОЕЖ

6. КОЕ ТВЪРДЕНИЕ Е ВЯРНО?

- А) Планетата Земя е петата по отдалеченост от Слънцето.
- Б) Земята има неправилна кълбовидна форма.
- В) Площта на сушата е по-голяма от площта на водата на Земята.

7. ПОСЛЕДИЦА ОТ ОБИКАЛЯНЕТО НА ЗЕМЯТА ОКОЛО СЛЪНЦЕТО Е:

- А) смяната на деня и нощта
- Б) смяната на сезоните
- В) образуването на вулкани

8. НА КОЯ ДАТА Е ПРОЛЕТНОТО РАВНОДЕНСТВИЕ?

- А) 22 юни
- Б) 21 март
- В) 23 септември

9. КЪДЕ СЕ НАМИРА МАГМАТА?

- А) в земното ядро

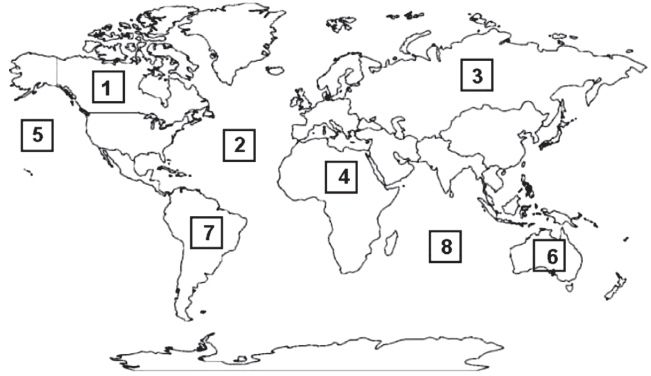
- Б) в земната кора
- В) в земната мантия

СУШАТА И ВОДАТА НА ЗЕМЯТА – КОНТИНЕНТИ И ОКЕАНИ

10. СЛЕД РАЗПАДАНЕТО НА ПАНГЕЯ СЕ ОБРАЗУВАТ:

- А) Лавразия и Европа
- Б) Гондвана и Азия
- В) Лавразия и Гондвана

11. СРЕЩУ ЦИФРОВИЯ КОД ОТ КАРТОСХЕМАТА ЗАПИШЕТЕ ИМЕТО НА СЪОТВЕТНИЯ КОНТИНЕНТ И ОКЕАН.

1 –	2 – .....
3 –	4 – .....
5 –	6 – .....
7 –	8 – .....

12. НА КОЙ РЕД СА ЗАПИСАНИ НАЙ-ГОЛЕМИЯТ КОНТИНЕНТ И НАЙ-ГОЛЕМИЯТ ОКЕАН?

- А) Европа, Атлантически океан
- Б) Европа, Северен ледовит океан
- В) Азия, Тихи океан

РЕЛЕФ И ПОЛЕЗНИ ИЗКОПАЕМИ

13. РЕЛЕФЪТ НА ЗЕМЯТА Е:

- А) Взаимодействието между вътрешни и външни земни сили
- Б) съвкупност от земеповърхни форми
- В) съвкупност от континентите и океаните

14. КОЯ СКАЛА Е СЕДИМЕНТНА?

- А) мрамор
- Б) гранит
- В) варовик

15. КОИ ПОЛЕЗНИ ИЗКОПАЕМИ СА ГОРИВА?

- А) железни и медни руди
- Б) гипс и каолин
- В) въглища и нефт

16. КОИ ФОРМИ НА РЕЛЕФА СА СЪЗДАДЕНИ ОТ ВЪТРЕШНИТЕ ЗЕМНИ СИЛИ?

- А) планините и равнините
- Б) ледниците и равнините
- В) пустините и пещерите

17. КОЯ ФОРМА НА РЕЛЕФА Е ВДЛЪБНАТА?

- А) планината
- Б) равнината
- В) долината

18. КОЯ ФОРМА НА РЕЛЕФА ИМА БИЛО, ВЪРХОВЕ И ПОДНОЖИЕ?

- А) планината
- Б) равнината
- В) котловината

КЛИМАТ. КЛИМАТИЧНИ ПОЯСИ

19. КОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ СЕ ОТНАСЯ ЗА КЛИМАТА?

- А) състоянието на атмосферата за един ден
- Б) температурата на въздуха на дадено място
- В) режимът на времето за дълъг период

20. КОИ СА ФАКТОРИТЕ НА КЛИМАТА?

- А) валежи, вятър, въздушни маси
- Б) въздушни маси, релеф, реки
- В) слънчево греене, въздушни маси, релеф

21. КОИ СА ЕЛЕМЕНТИТЕ НА КЛИМАТА?

- А) температура на въздуха, валежи, релеф
- Б) температура на въздуха, валежи, въздушни маси
- В) температура на въздуха, валежи, ветрове

22. В КОЙ КЛИМАТИЧЕН ПОЯС ИМА ЧЕТИРИ СЕЗОНА?

- А) екваториален
- Б) умерен
- В) тропичен

СВЕТОВЕН ОКЕАН. ВОДИ НА СУШАТА

23. КОЕ ТВЪРДЕНИЕ ЗА СВОЙСТВАТА НА ВОДАТА НА СВЕТОВНИЯ ОКЕАН Е ВЯРНО?

- А) Океанската вода е най-студена около Екватора.
- Б) Океанските вълни и океанските течения се образуват от ветровете.
- В) Солеността на топлите океански води е по-малка.

24. ПОДЗЕМНИТЕ ВОДИ СЕ ОБРАЗУВАТ В:

- А) пониженията на земната повърхност
- Б) местата около полюсите
- В) празнините на скалите

25. ПОВЪРХНОСТНИ ВОДИ СА:

- А) реките, езерата, ледниците
- Б) реките, моретата, океаните
- В) подземните води, езерата, ледниците

ПОЧВИ, РАСТИТЕЛНОСТ, ЖИВОТИНСКИ СВЯТ. ПРИРОДНИ ЗОНИ

26. ПОЧВАТА Е СЪСТАВЕНА ОТ:

- А) скални частици и вода
- Б) скални частици и хумус
- В) растителни и животински остатъци

27. ЗА КОЙ ПОЧВЕН ТИП СЕ ОТНАСЯТ ХАРАКТЕРИСТИКИТЕ: „КАФЯВО-ЧЕРЕН ЦВЯТ, ДЕБЕЛ ХУМУСЕН ПЛАСТ, ПЛОДОРОДНИ“?

- А) пустинни
- Б) латеритни
- В) черноземни

28. В КОЯ ПРИРОДНА ЗОНА ГОРИТЕ СА ГЪСТИ, ВЕЧНОЗЕЛЕНИ И МНОГОЕТАЖНИ?

- А) зона на горите в умерения пояс
- Б) зона на тропичните пустини
- В) зона на екваториалните гори

НАСЕЛЕНИЕ НА ЗЕМЯТА. СЕЛИЩА

29. НАСЕЛЕНИЕТО НА ПЛАНЕТАТА Е НАД:

- А) 2 млрд. души
- Б) 7 млрд. души
- В) 10 млрд. души

30. НАСЕЛЕНИЕТО НА СВЕТА:

- А) намалява
- Б) нараства
- В) не се променя

31. КАКВО Е МИГРАЦИЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО?

- А) броят на хората
- Б) раждаемостта и смъртността
- В) заселванията и изселванията

32. КОЕ ТВЪРДЕНИЕ Е ВЯРНО?

- А) В града хората се занимават със земеделие.
- Б) Селищата са два вида – села и градове.
- В) Най-много селища има в пустините.

ПОЛИТИЧЕСКА КАРТА НА СВЕТА

33. ПОЛИТИЧЕСКАТА КАРТА ИЗОБРАЗАВА:

- А) планините и държавните граници
- Б) държавите с техните столици
- В) реките и езерата в държавите

34. КОЯ СТРАНА Е С НАЙ-ГОЛЯМА ТЕРИТОРИЯ В СВЕТА?

- А) Русия
- Б) Китай
- В) САЩ

35. СПОРЕД ГЕОГРАФСКОТО ПОЛОЖЕНИЕ ДЪРЖАВИТЕ СЕ ГРУПИРАТ НА:

- А) унитарни и федеративни
- Б) републики и монархии
- В) континентални и островни

36. КОЯ Е НАЙ-ГОЛЯМАТА МЕЖДУНАРОДНА ОРГАНИЗАЦИЯ?

- A) ЕС
- B) ООН
- B) НАТО

СТОПАНСТВО

37. СТОПАНСТВОТО Е:

- A) животът и трудът на хората
- B) съвкупност от добивни, обработващи и обслужващи дейности
- B) мястото, където се произвеждат стоки

38. КОЯ ОСОБЕНОСТ СЕ ОТНАСЯ ЗА ПАЗАРНОТО СТОПАНСТВО?

- A) липса на конкуренция
- B) Търсенето и предлагането определят цените.
- B) управление от централната власт

39. КОЯ СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НЕ СЕ ОТНАСЯ КЪМ ДОБИВНИТЕ ДЕЙНОСТИ?

- A) транспорт
- B) туризъм
- B) земеделие

АФРИКА

40. КОЕ ТВЪРДЕНИЕ ЗА ГЕОГРАФСКОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА АФРИКА Е ВЯРНО?

- A) Има излаз на три океана.
- B) Разположена е на север от Екватора.
- B) Средиземно море я отделя от Европа.

41. МАДАГАСКАР Е НАЙ-ГОЛЕМИЯТ АФРИКАНСКИ:

- A) залив
- B) остров
- B) полуостров

42. КОЙ ИЗСЛЕДОВАТЕЛ ОТКРИВА ВОДОПАДА ВИКТОРИЯ?

- A) Дейвид Ливингстън
- B) Вашку да Гама
- B) Фернанго Магелан

43. НА КОЙ РЕД СА НАПИСАНИ НАЙ-ГОЛЯМАТА ПУСТИНЯ НА ЗЕМЯТА И НАЙ-ВИСОКАТА ПЛАНИНА В АФРИКА?

- A) Судан, Атласки планини
- B) Сахара, Килиманджаро
- B) Заирска котловина, Калахари

44. НАЙ-ГОЛЕМИТЕ НАХОДИЩА НА ДИАМАНТИ В АФРИКА СЕ НАМИРАТ В:

- A) Сахара
- B) Южна Африка
- B) Северна Африка

45. КОЙ ФАКТОР ОПРЕДЕЛЯ ГОРЕЩИЯ КЛИМАТ НА АФРИКА?

- A) географската ширина
- B) топлиите океански течения
- B) релефът

46. КОЯ РЕКА Е НАЙ-ДЪЛГАТА В СВЕТА?

- A) река Нигер
- B) река Конго
- B) река Нил

47. ЗА КОЯ ПРИРОДНА ЗОНА В АФРИКА СЕ ОТНАСЯ ОПИСАНИЕТО: „ОБХВАЩА НАЙ-СЕВЕРНИТЕ И НАЙ-ЮЖНИТЕ ЧАСТИ НА КОНТИНЕНТА. КЛИМАТЪТ Е СУБТРОПИЧЕН. ТИПИЧНИ И РАСТЕНИЯ СА КИПАРИСЪТ, КОРКОВИЯТ ДЪБ И РОЗМАРИНЪТ. ИМА БЛАГОПРИЯТНИ УСЛОВИЯТА ЗА ЖИВОТ“?

- A) зона на саваните
- B) зона на влажните екваториални гори
- B) зоната на вечнозелените гори и храсти

48. КОЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СЕ ОТНАСЯ ЗА НАСЕЛЕНИЕТО НА АФРИКА?

- A) Бързо нараства, по-голямата част е от негроидната раса.
- B) Бързо намалява, преобладава монголоидната раса.
- B) Малка средна гъстота, най-много представители на европеидната раса.

49. КОЯ ГРУПА СТОПАНСКИ ДЕЙНОСТИ СА НАЙ-СИЛНО РАЗВИТИ В АФРИКА?

- A) обработващи
- B) добиващи
- B) обслужващи

50. ОБЩОТО МЕЖДУ ЕГИПЕТ И РЕПУБЛИКА ЮЖНА АФРИКА Е:

- A) географското положение
- B) броят на населението
- B) отглеждането на памук

51. ЗА КОЙ ГРАД В АФРИКА СЕ ОТНАСЯ ОПИСАНИЕТО: „РАЗПОЛОЖЕН Е КРАЙ РЕКА НИЛ И Е НАЙ-ГОЛЕМИЯТ ПО НАСЕЛЕНИЕ В АФРИКА. СТОЛИЦА Е НА ЕГИПЕТ“?

- A) Александрия
- B) Каїро
- B) Претория

АНТАРКТИДА

52. С КОЙ ОКЕАН НЕ ГРАНИЧИ АНТАРКТИДА?

- A) Тихи
- B) Индийски
- B) Северен ледовит

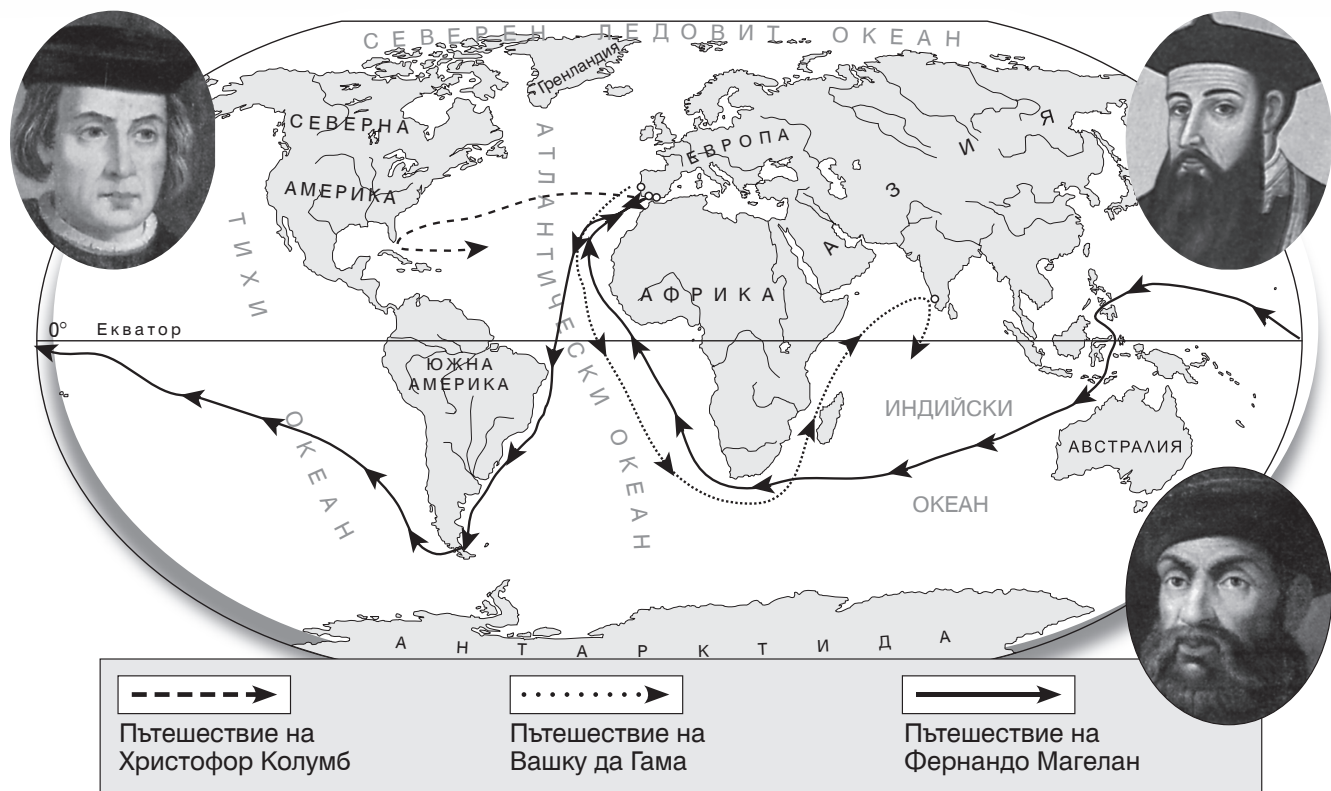
53. КОЕ ТВЪРДЕНИЕ СЕ ОТНАСЯ ЗА АНТАРКТИДА?

- A) Има сушева връзка с друг континент.
- B) Обитава се от пингвини и тюлени.
- B) Има постоянно население.

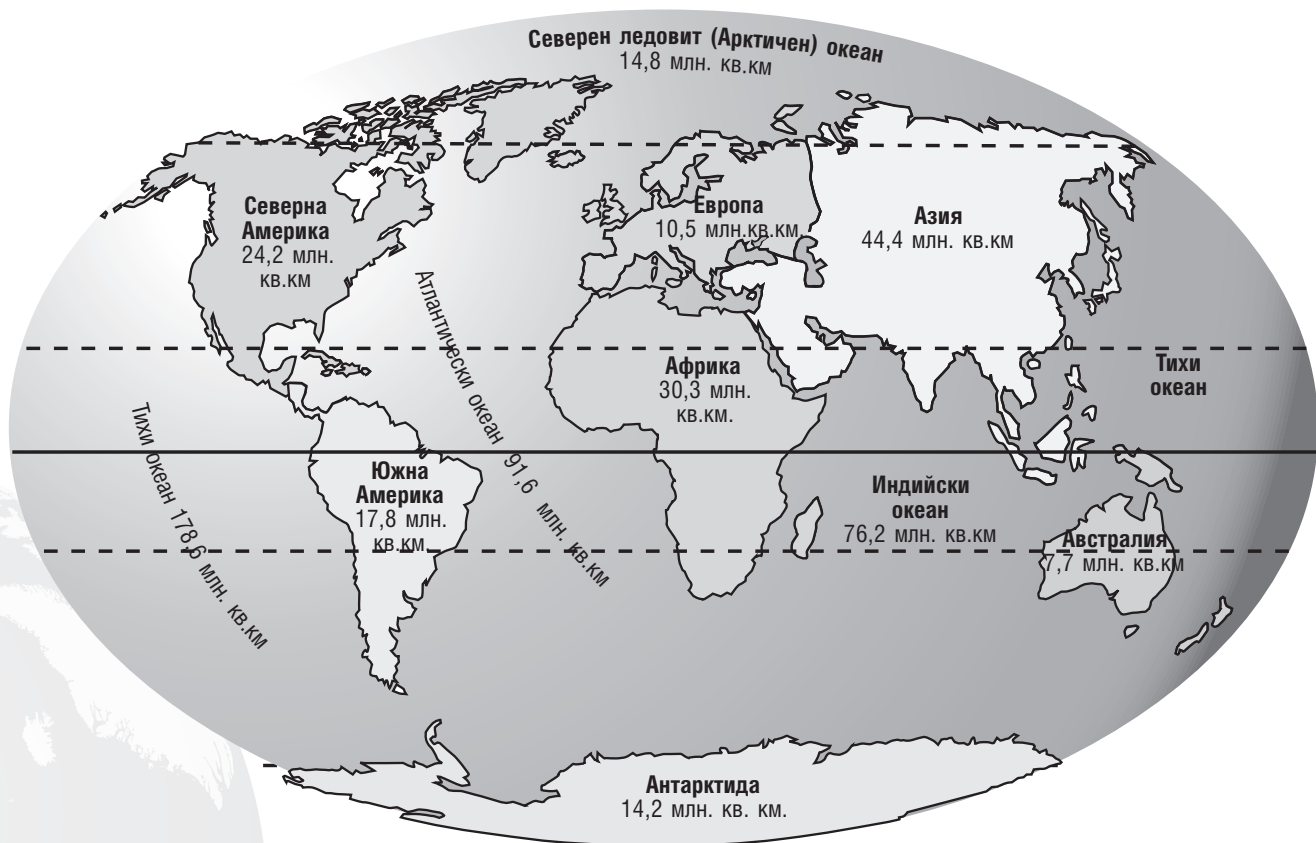
54. АЙСБЕРГИТЕ СА:

- A) планински върхове
- B) ледникови езера
- B) плаващи ледени блокове

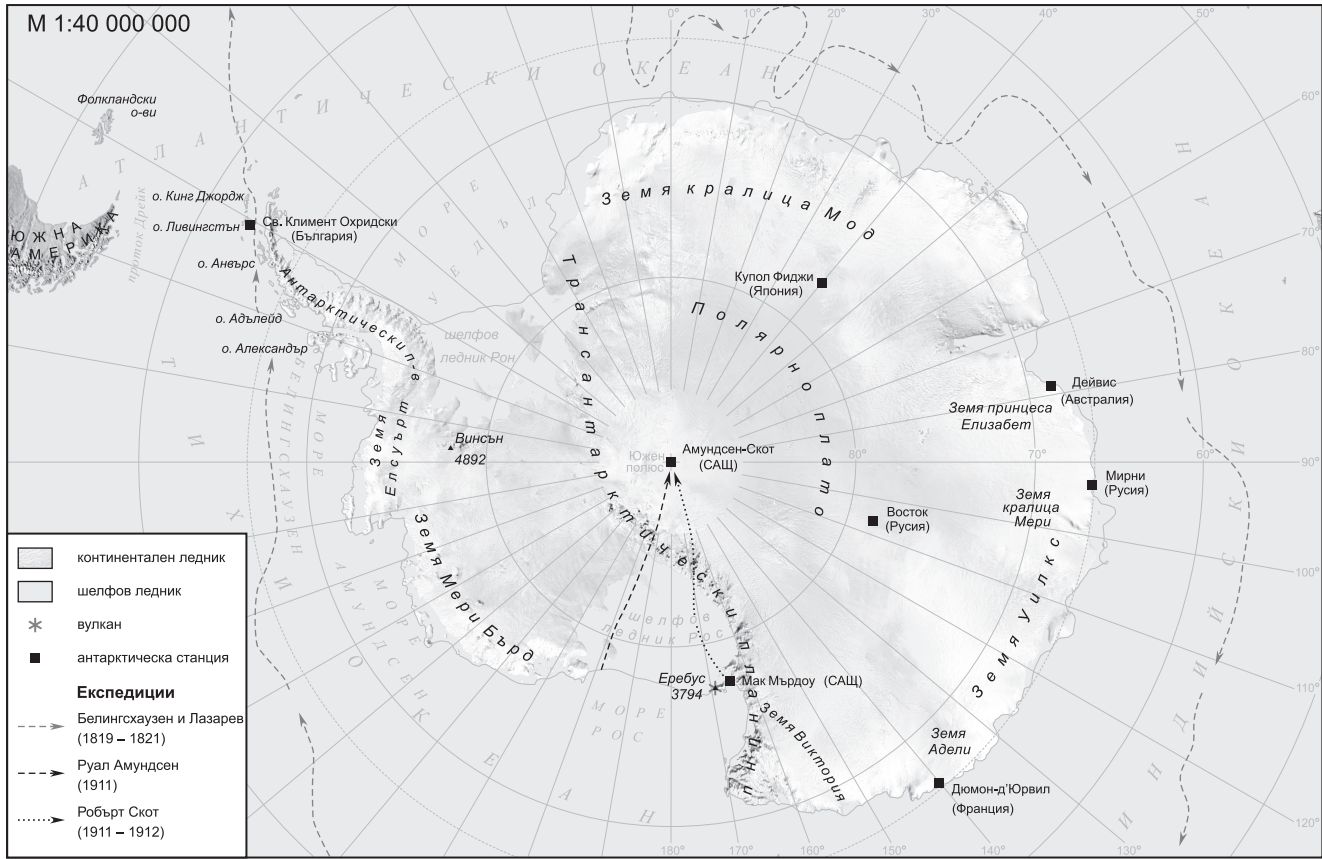

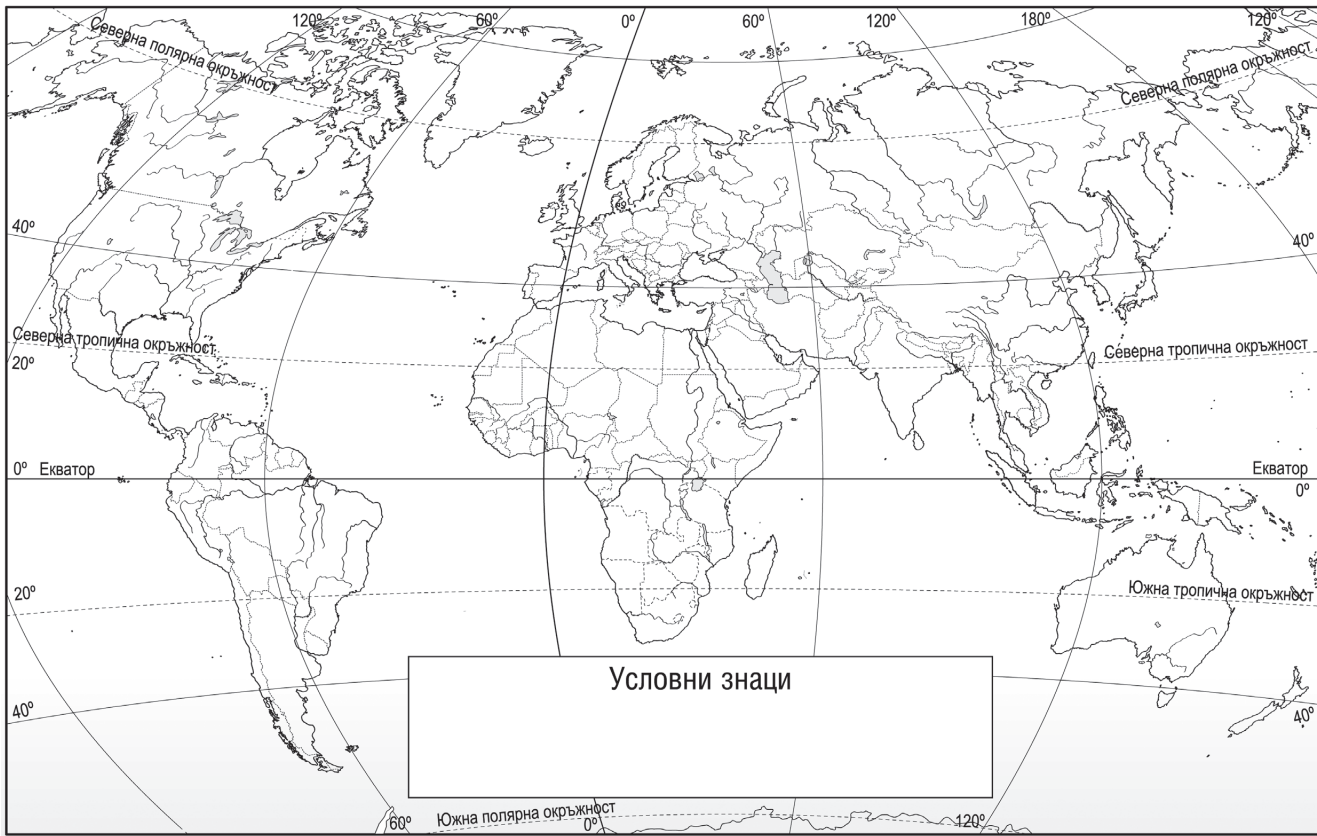
Велики географски открития

Континентите и океаните на Земята

Антарктида

Контурна карта на света